

INSO
20205

1st.Edition
2016

جمهوری اسلامی ایران
Islamic Republic of Iran

سازمان ملی استاندارد ایران
Iranian National Standardization Organization

استاندارد ملی ایران

۲۰۲۰۵

چاپ اول

۱۳۹۴

صنایع دستی - سکه دوزی بلوچ -
آبین کار

*Handicrafts - Baluch embroidered
coin - Code of practice*

ICS:59.080

سازمان ملی استاندارد ایران

تهران، خیابان ولیعصر، پلاک ۱۲۹۴

صندوق پستی: ۱۴۱۵۵-۶۱۳۹ تهران - ایران

تلفن: ۸۸۸۷۹۴۶۱-۵

دورنگار: ۰۳۰۸۸۷۱۰۳ و ۰۳۰۸۸۷۰۸۰

کرج - شهر صنعتی، میدان استاندارد

صندوق پستی: ۳۱۵۸۵-۱۶۳ کرج - ایران

تلفن: ۰۲۶(۳۲۸۰۶۰۳۱)-۸

دورنگار: ۰۲۶(۳۲۸۰۸۱۱۴)

رایانامه: standard@isiri.org.ir

وبگاه: <http://www.isiri.org>

Iranian National Standardization Organization (INSO)

No.1294 Valiasr Ave., South western corner of Vanak Sq., Tehran, Iran

P. O. Box: 14155-6139, Tehran, Iran

Tel: + 98 (21) 88879461-5

Fax: + 98 (21) 88887080, 88887103

Standard Square, Karaj, Iran

P.O. Box: 31585-163, Karaj, Iran

Tel: + 98 (26) 32806031-8

Fax: + 98 (26) 32808114

Email: standard@isiri.org.ir

Website:<http://www.isiri.org>

به نام خدا

آشنایی با سازمان ملی استاندارد ایران

سازمان ملی استاندارد ایران به موجب بندیک ماده ۳ قانون اصلاح قوانین و مقررات مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران، مصوب بهمن ماه ۱۳۷۱ تنها مرجع رسمی کشور است که وظیفه تعیین، تدوین و نشر استانداردهای ملی (رسمی) ایران را به عهده دارد.

تدوین استاندارد در حوزه‌های مختلف در کمیسیون‌های فنی مرکب از کارشناسان سازمان، صاحب‌نظران مراکز و مؤسسات علمی، پژوهشی، تولیدی و اقتصادی آگاه و مرتبط انجام می‌شود و کوششی همگام با مصالح ملی و با توجه به شرایط تولیدی، فناوری و تجاری است که از مشارکت آگاهانه و منصفانه صاحبان حق و نفع، شامل تولیدکنندگان، مصرفکنندگان، صادرکنندگان و واردکنندگان، مراکز علمی و تخصصی، نهادها، سازمان‌های دولتی و غیردولتی حاصل می‌شود. پیش‌نویس استانداردهایی ملی ایران برای نظرخواهی به مراجع ذی‌نفع و اعضای کمیسیون‌های مربوط ارسال می‌شود و پس از دریافت نظرها و پیشنهادها در کمیته‌های مرتبط با آن رشتہ طرح و در صورت تصویب، به عنوان استاندارد ملی (رسمی) ایران چاپ و منتشر می‌شود.

پیش‌نویس استانداردهایی که مؤسسات و سازمان‌های علاقه‌مند و ذی‌صلاح نیز با رعایت ضوابط تعیین شده تهییه می‌کنند در کمیته ملی طرح، بررسی و در صورت تصویب، به عنوان استاندارد ملی ایران چاپ و منتشر می‌شود. بدین ترتیب، استانداردهایی ملی تلقی می‌شود که بر اساس مقررات استاندارد ملی ایران شماره ۵ تدوین و در کمیته‌های استاندارد مربوط که در سازمان ملی استاندارد ایران تشکیل می‌شود به تصویب رسیده باشد.

سازمان ملی استاندارد ایران از اعضای اصلی سازمان بین‌المللی استاندارد (ISO)^۱، کمیسیون بین‌المللی الکترونکیک (IEC)^۲ و سازمان بین‌المللی اندازه‌شناسی قانونی (OIML)^۳ است و به عنوان تنها رابط^۴ کمیسیون کدکس غذایی (CAC)^۵ در کشور فعلیت می‌کند. در تدوین استانداردهایی ملی ایران ضمن توجه به شرایط کلی و نیازمندی‌های خاص کشور، از آخرین پیشرفت‌های علمی، فنی و صنعتی جهان و استانداردهای بین‌المللی بهره‌گیری می‌شود.

سازمان ملی استاندارد ایران می‌تواند با رعایت موازین پیش‌بینی شده در قانون، برای حمایت از مصرفکنندگان، حفظ سلامت و ایمنی فردی و عمومی، حصول اطمینان از کیفیت محصولات و ملاحظات زیست‌محیطی و اقتصادی، اجرای بعضی از استانداردهای ملی ایران را برای محصولات تولیدی داخل کشور و/یا اقلام وارداتی، با تصویب شورای عالی استاندارد، اجباریکنند. سازمان می‌تواند به منظور حفظ بازارهای بین‌المللی برای محصولات کشور، اجرای استاندارد کالاهای صادراتی و درجه‌بندی آن را اجباریکنند. همچنین برای اطمینان بخشیدن به استفاده کنندگان از خدمات سازمان‌ها و مؤسسات فعال در زمینه مشاوره، آموزش، بازرگانی، ممیزی و صدور گواهی‌سیستم‌های مدیریت کیفیت و مدیریت زیست‌محیطی، آزمایشگاه‌ها و مراکز واسنجی (کالیبراسیون) وسائل سنجش، سازمان ملی استاندارد این‌گونه سازمان‌ها و مؤسسات را بر اساس ضوابط نظام تأیید صلاحیت ایران ارزیابی می‌کند و در صورت احراز شرایط لازم، گواهینامه تأیید صلاحیت به آن‌ها اعطا و بر عملکرد آن‌ها ناظرات می‌کند. ترویج دستگاه بین‌المللیکاها، واسنجی وسائل سنجش، تعیین عیار فلزات گرانبها و انجام تحقیقات کاربردی برای ارتقای سطح استانداردهایی ملی ایران از دیگر وظایف این سازمان است.

1- International Organization for Standardization

2- International Electrotechnical Commission

3- International Organization for Legal Metrology (Organisation Internationale de Metrologie Legals)

4-Contact point

5- Codex Alimentarius Commission

**کمیسیون فنی تدوین استاندارد
" صنایع دستی - سکه دوزی بلوج - آین کار "**

سمت / و يا محل اشتغال

معاون اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و
گردشگری استان سیستان و بلوچستان

رئیس:

نرم‌افزاری، ابوبکر
(فوق لیسانس پژوهش هنر)

دبیر:

کارشناس اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و
گردشگری استان سیستان و بلوچستان

اکاتی، مهدی
(فوق لیسانس پژوهش هنر)

اعضا: (اسمی به ترتیب حروف الفباء)

مربی سوزن دوزی اداره کل میراث فرهنگی، صنایع
دستی و گردشگری استان سیستان و بلوچستان

الهی بخش، فاطمه
(دیپلم بهداشت محیط)

کارشناس اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و
گردشگری استان سیستان و بلوچستان

امامی فر، سمیه
(فوق لیسانس مدیریت آموزشی)

کارشناس اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و
گردشگری استان سیستان و بلوچستان

ایمانیان، حسین

(فوق لیسانس پژوهش هنر)

معاون اداره کل استاندارد استان سیستان و
بلوچستان

شهرکی، احمدعلی

(لیسانس میکروبیولوژی)

مدیر کل اداره کل استاندارد استان سیستان و
بلوچستان

عاقلی، اسماعیل

(لیسانس مهندسی صنایع)

کارشناس اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و
گردشگری استان سیستان و بلوچستان

عیسی زهی، محمد بهروز
(فوق لیسانس پژوهش هنر)

عضو هیات علمی دانشگاه سیستان و بلوچستان
دانشکده هنر

فروغی نیا، مریم
(فوق لیسانس صنایع دستی)

مربی سکه دوزی و دهیار عیسی آباد نیکشهر

مبارکی، گلناء

(لیسانس حقوق)

مدیر کل اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و
گردشگری استان سیستان و بلوچستان

مشتاق گوهری، کامبیز

(دکتری معماری)

فهرست مندرجات

صفحه	عنوان
ج	آشنایی با سازمان ملی استاندارد
د	کمیسیون فنی تدوین استاندارد
و	مقدمه
۵	پیش گفتار
۱	۱ هدف و دامنه کاربرد
۱	۲ مراجع الزامی
۱	۳ اصطلاحات و تعاریف
۲	۴ لوازم مورد نیاز
۳	۵ مواد اولیه
۴	۶ نقش ، طرح و رنگ
۴	۱-۶ طرح و نقش
۶	۲-۶ رنگ
۶	۷ دوخت در سکه دوزی
۶	۱-۷ دوخت شلال
۷	۲-۷ دوخت بخیه
۷	۳-۷ دوخت زیگزاگ
۸	۴-۷ دوخت قابوزی
۱۰	۸ نحوه تولید محصولات سکه دوزی
۱۱	۱-۸ نحوه تولید سکه ی بته جقه (کشمیری)
۱۲	۲-۸ سکه یک مثلث و سه مستطیل
۱۳	۳-۸ سکه چهار مثلث
۱۳	۴-۸ سکه سه لوزی
۱۵	۵-۸ گپتان
۱۸	۶-۸ سکه دوزی آینه در سه اندازه
۱۹	۷-۸ سکه محرابی
۲۰	۸-۸ محصولات با طرح‌های سنتی
۲۲	پیوست الف(اطلاعاتی) کتابنامه

پیش گفتار

استاندارد "صنایع دستی - سکه دوزی بلوچ - آینن کار" که پیش نویس آن در کمیسیون های مربوط تهیه و تدوین شده و در دویست و شصت و دومین اجلاس کمیته ملی استاندارد خدمات مورخ ۱۳۹۴/۱۱/۲۱ مورد تصویب قرار گرفته است، اینک به استناد بند یک ماده ۳ قانون اصلاح قوانین و مقررات موسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران مصوب بهمن ماه ۱۳۷۱، به عنوان استاندارد ملی ایران منتشر می شود.

برای حفظ همگامی و هماهنگی با تحولات و پیشرفت های ملی و جهانی در زمینه صنایع، علوم و خدمات استانداردهای ملی ایران در موقع لزوم تجدیدنظر خواهد شد و هر پیشنهادی که برای اصلاح یا تکمیل این استانداردها ارائه شود، هنگام تجدیدنظر در کمیسیون فنی مربوط مورد توجه قرار خواهد گرفت. بنابراین، باید همواره از آخرین تجدیدنظر استانداردهای ملی استفاده کرد.

منابع و مأخذی که برای تهیه این استاندارد مورد استفاده قرار گرفته به شرح زیر است:

- ۱- تحقیقات و تجربیات.

• مقدمه

در گذشته‌ای نه چندان دور سکه‌دوزی در خانواده‌های بلوچ نقش صندوق پسانداز را داشته است به این صورت که زنان بلوچ در موقع گشاده‌دستی و رفاه، مازاد درآمد خانواده را تبدیل به سکه کرده و از آن در سکه‌دوزی استفاده می‌نمودند و در موقعی که خانواده دچار تنگدستی می‌شده از سکه‌های پسانداز شده، استفاده می‌کردند. سکه‌دوزی یکی از هنرهای دستی استان سیستان و بلوچستان است که خانواده‌های بلوچ برای تزیین رختخواب یا تزیین گردن شتر در موقع عروسی استفاده می‌کنند و اغلب جهت‌زنیت اطاق نیز به دیوار می‌آویزند. سکه دوزی در بلوچستان مانند سوزن‌دوزی دارای سابقه‌ای طولانی است و در بسیاری از مناطق روستائی استان رایج است.

تصویر • یک نمونه سکه دوزی قدیمی برای تزیین گردن شتر

صنایع دستی - سکه دوزی بلوچ - آیین کار

۱ هدف و دامنه کاربرد

هدف از تدوین این استاندارد ارائه آیین کار سکه دوزی بلوچ می باشد. و این استاندارد برای تولید محصولات سکه دوزی بلوچ، کاربرد دارد.

یادآوری- این استاندارد دارای تصاویر رنگی می باشد بنابراین توصیه می شود از چاپگر رنگی استفاده شود.

۲ مراجع الزامی

مدارک الزامی زیر حاوی مقرراتی است که در متن این استاندارد ملی ایران به آنها ارجاع داده شده است. بدین ترتیب آن مقررات جزئی از این استاندارد ملی ایران محسوب می شود. در صورتی که به مدرکی با ذکر تاریخ انتشار ارجاع داده شده باشد، اصلاحیه ها و تجدیدنظرهای بعدی آن مورد نظر این استاندارد ملی ایران نیست. در مورد مدرکی که بدون ذکر تاریخ انتشار به آنها ارجاع داده شده است همواره آخرین تجدید نظر و اصلاحیه های بعدی آنها مورد نظر است.

استفاده از مرجع زیر برای این استاندارد الزامی است:

۱- استاندارد ملی ایران شماره ۱۳۹۴۸ ، صنایع دستی ، ویژگی های سکه دوزی بلوچ .

۳ اصطلاحات و تعاریف

در این استاندارد، اصطلاحات و تعاریف زیر به کار می رود:

۱-۳

صنایع دستی

صنایع دستی به آن دسته از صنایعی گفته می شود که تمام یا قسمی از مراحل ساخت فرآورده های آن با دست انجام گرفته و در چهار چوب فرهنگ و بینش های فلسفی و ذوق و هنر انسان های هر منطقه با توجه میراث های قومی آنان ساخته می شود .

۲-۳

رودوزی

هنر آراستان سطح پارچه با استفاده از نخهای رنگین یا آرایه های تزیینی به کمک سوزن یا
قلاب می باشد.

۳-۳

سکه دوزی بلوچ

سکه دوزی بلوچ هنر آراستان سطح پارچه ها با دوختن موادی از قبیل دکمه، صدف، آینه، سکه و مانند آن بر سطح پارچه است که از رودوزی های اصیل مردم بلوچ و از صنایع دستی مهم استان سیستان و بلوچستان محسوب می گردد.

۴ ابزار و لوازم مورد نیاز برای سکه دوزی بلوچ

۱-۴ ابزار و لوازم اصلی

۱-۱-۴ سوزن (سوچن)^۱

سوزن معمولی که از شماره ۱ تا ۶ می باشد که باید دقیق شود که ضخامت نخ با سوراخ سوزن و تراکم تارو پود پارچه کاملاً متناسب باشد.

۲-۱-۴ قیچی

قیچی در اندازه های مختلف بسته به نوع کار برای برش دادن ، سوراخ کردن پارچه ها ، مقوا لایه چسب و چیدن نخ و یراق مورد استفاده قرار می گیرد.

۳-۱-۴ انگشتانه (شستی)^۲

یکی از لوازم سوزندوزی است که باعث سرعت عمل و جلوگیری از آسیب زدن سوزن به انگشت کاربر می شود. (مراجعه شود به شکل شماره ۱)

شکل ۱- انگشتانه

۴-۱-۴ تیغ برش (کاتر)

1 -sūčen

2 - Shasti

برای برش مقوا و کارتون کاربرد دارد.

۵-۱-۴ گونیا

گونیای خیاطی یا معمولی برای گرفتن سرکجی و کشیدن اشکال روی پارچه و مقوا ضروری است.

۶-۱-۴ خطکش

برای اندازه گیری در برش طرح ها و الگو ها بکار می رود.

۲-۴ ابزار و لوازم اختیاری

۱-۲-۴ سوزن نخ کن

وسیله‌ای است برای نخ کردن سریع و راحت سوزن که سوزن دوز آن را به صورت اختیاری به کار می برد.

۳-۲-۴ اتو

برای صاف کردن چین و چروک پارچه زمینه از اتوی ساده و یا اتوی بخار استفاده می گردد.

۵ مواد اولیه

۱-۱ پارچه

پارچه‌هایی که در سکه دوزی بلوج به کار می رود متنوع هستند و معمولاً از پارچه‌هایی استفاده می شود که بدون پرز و نقش بوده و دارای برق و جلا باشند مانند ساتن، مخمل و غیره.

۲-۵ نخ

در سکه دوزی بلوج معمولاً نخ های ابریشم، دمسه، گلابتون نقره ای و طلایی و بیش از همه نخ نامربی مورد استفاده قرار می گیرد.

۳-۵ کارتون و مقوا و لایه چسب

جهت مقاومت و مستحکم شدن محصولات سکه دوزی لازم است مقوا یا کارتون و لایه چسب ضخیم به پشت پارچه زمینه کار نصب شود.

۴-۵ آستر

جهت زیبایی و پوشش پشت کار لازم است از پارچه‌هایی مانند ژرسه ، تافته و در مواردی از پارچه‌های پنبه‌ای به عنوان آستر استفاده نمود.

۵-۵ چسب

برای محکم کردن لایه‌های دوبل و همچنین آینه‌ها بر روی کار از چسب‌هایی مانند چسب حرارتی، چسب چوب و چسب‌های معمولی استفاده می‌شود

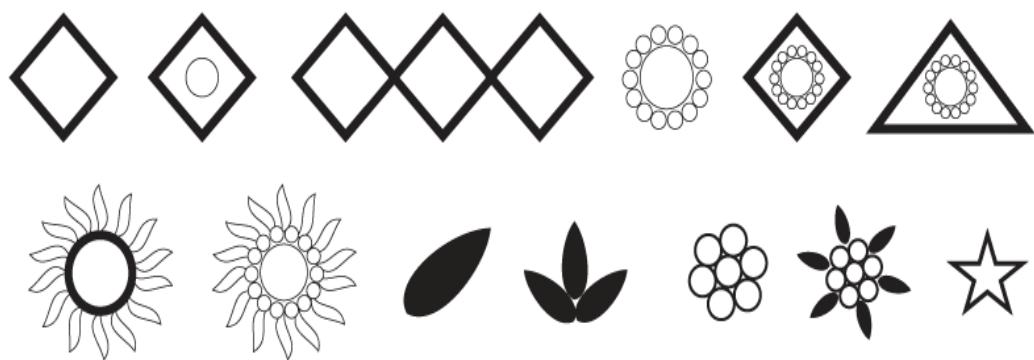
۶-۵ آرایه‌های تزیینی

در محصولات قدیمی پرکاربردترین آرایه‌های تزیینی دکمه، سکه و آینه بوده اما در محصولات دهه اخیر بخش زیادی از کار، غیر از موارد مذکور بوسیله پولک‌های پلاستیکی رنگین با طرح‌های بسیار متنوع و همچنین ملیله ، منجوق و مرواریدهای پلاستیکی تزیین می‌گردد. در اینجا باید ذکر شود: با توجه به هویت صنایع دستی که می‌باشد در تولید آن از مواد اولیه طبیعی استفاده شود، بهتر آن است تا در تولید محصولات سکه دوزی بیشتر از موادی طبیعی مانند صدف‌های دریایی تراش خورده، سکه‌های فلزی، خرمهره‌های سفالی لاعبدار با طرح‌های گوناگون ، سنگها و نگین‌های نیمه قیمتی تراش خورده، مهره‌های چوبی از جمله هسته‌های سیقل خورده و رنگ شده خرمای وحشی (داز) ، آینه‌های بدون قاب و مانند آنها بهره گرفته شود و کمتر از مواد پلاستیکی رایج استفاده نمود. برای آگاهی از ویژگی‌های مواد اولیه به استاندارد ملی ایران شماره ۱۳۹۴۸ مراجعه شود.

۶ نقش، طرح و رنگ

۱-۶ طرح و نقش

طرح محصولات سکه دوزی معمولاً اشکال هندسی مانند مربع، مستطیل، دایره، نیم‌دایره و مثلث ولوزی بوده که هم به تنها یی تولید می‌شود و هم چند شکل هندسی پس از دوخته شدن به هم متصل شده و ترکیب زیبایی را شکل می‌دهد و نقش‌های اصلی این طرح‌ها بن‌مایه ذهنی دارد، بطوریکه تولیدکننده با کنارهم دوختن آرایه‌های تزیینی نقش‌مایه‌هایی مانند گل چند پر، ستاره و غیره را بوجود می‌آورد . (مراجعه شود به شکل شماره ۲، ۳ و ۴)

شکل ۲- طرح خطی برخی از نقشمايه های سکه دوزی

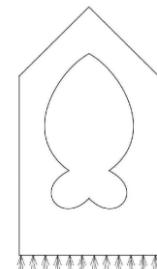

شکل ۳- نمونه‌ای از نقشمايه هایی که با تکرار طرح کلی را شکل می‌دهند.

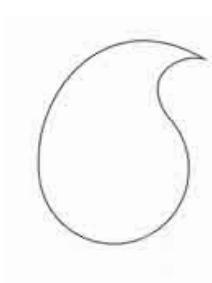
چند نمونه از طرح های خطی که به عنوان الگو در محصولات سکه دوزی کاربرد دارد به شکل زیر می‌باشد:

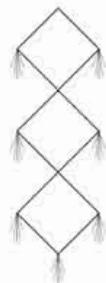
سه مثلث

محرابی

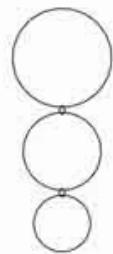
بته جقه یا کشمیری

طرح سه لوزی

سه مربع آویز

سه دایره

شکل ۴- نمونه‌هایی از طرح‌های محصولات سکه‌دوزی

۲-۶ رنگ بندی

برای تولید سکه‌دوزی زیبا، رنگبندی صحیح و تناسب رنگ‌ها از مهمترین ارکان است. لذا هنرمند باید قبل از دوخت تزئینات، رنگ‌های مورد نظر خود را به دقت بررسی و سپس مورد استفاده قرار دهد. به عنوان نمونه در شکل شماره ۵ دو رنگ بندی متفاوت ارائه شده است.

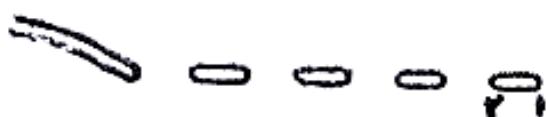
شکل ۵- سکه تولید شده با دورنگ بندی متفاوت

۷ دوخت در سکه‌دوزی بلوج

دوخت‌هایی مانند: کوک‌ساده، شلال، بخیه، زیگزاگ، پس‌دوزی و قاب‌دوزی برای نصب آرایه‌های تزیینی در زمینه کار بیشترین کاربرد را دارد که در ادامه شرح داده شده است.

۱-۷ دوخت شلال

کوک‌های ساده که معمولاً برای نشان‌گذاری یا جا نمایی و یا نگهداری دو قطعه به صورت موقت استفاده می‌شود. (مراجعه شود به شکل شماره ۶)

شکل ۶- شلال ساده

۲-۷ دوخت بخیه

برای بخیه‌دوزی ابتدا باید از سمت راست به چپ شروع شود و نخ هم در امتداد خطوط حرکت کند. این دوخت را می‌توان برای مشخص کردن خطوط خارجی و یا تنها در حاشیه‌ها بکار برد. شلال‌های این دوخت در قسمت روی دوخت به صورت یک ردیف متصل به دنبال هم است. و در پشت دوخت شلال‌ها در هر فاصله دوبار تکرار شده است. (مراجعه شود به شکل شماره ۷)

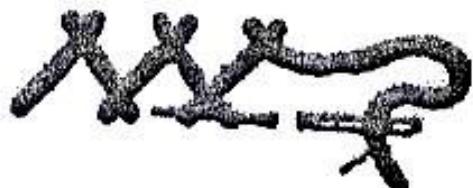

شکل ۷- دوخت بخیه

۳-۷ دوخت زیگزاگ

این دوخت معمولاً بین دو خط موازی انجام می‌شود سوزن را هر بار از سمت راست در پارچه فرو کرده و سپس تعدادی از تارهای پارچه را روی سوزن گرفته از سمت چپ خارج گردد به

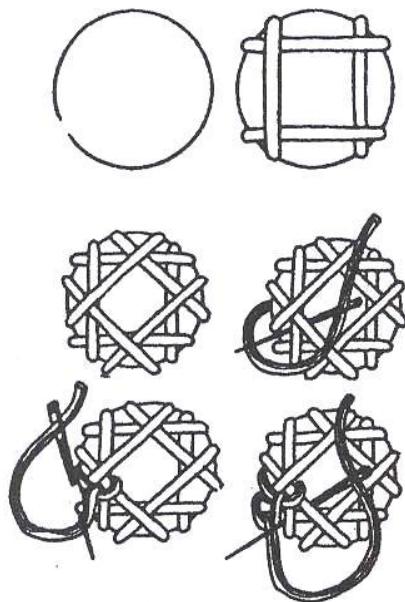
طوری که شلال کوچک در پشت دیده شود این شلال یکبار روی خط پایین و یکبار روی خط بالا دوخته می‌شود. باید توجه داشت که بین هر شلال به اندازه خود شلال فضای خالی بماند.
(مراجعه شود به شکل شماره ۸)

شکل ۸- دوخت زیگزاگ

۴-۷ دوخت قابدوزی

برای اصالت بیشتر کار می‌توان بجای استفاده از آینه‌هایی با قاب پلاستیکی، از آینه بدون قاب استفاده کرد که در این صورت قابی از نخ به دور آن دوخته شده و به دو صورت است: در شیوه اول، ابتدا برای تکان نخوردن آینه باید پشت آن را به چسب مایع آغشته و به پارچه چسباند. سپس، سوزن را نخ و انتهای نخ را گره زده و مانند شکل زیر با کوک‌های بزرگ چهارتایی دور آینه در زوایای مختلف دوخت می‌خورد (مراجعه شود به شکل شماره ۹). البته، شیوه دوم دارای استحکام بیشتری است که با جزیيات بیشتر شرح داده می‌شود.

شکل ۹- دوخت قاب دوزی شیوه اول (ساده تر)

در شیوه دوم، باید از یک سمت آینه و در فاصله یک میلیمتری با آینه نخ را بر روی پارچه آورده و از سمت دیگر آینه به داخل پارچه برد و یک خط افقی و به همین صورت یک نخ عمودی از روی آینه عبور داد. (مراجعه شود به شکل شماره ۱۰)

شکل ۱۰ - مرحله اول دوخت قابدوزی

دوباره نخ را از یک میلیمتری قسمت شروع کار بر روی پارچه آورده ، مجددا به صورت افقی از روی آینه عبور داده، با این تفاوت که این بار سوزن از روی خط عمودی رد می شود. (مراجعه شود به شکل شماره ۱۱)

شکل ۱۱ - مرحله دوم قابدوزی

سپس نخ را از پایین و در فاصله یک میلیمتری خط عمودی به روی پارچه آورده و به صورت عمودی بالا برد و از روی نخ افقی اول و سپس از زیر نخ افقی دوم عبور داده تا به صورت یکی در میان تار و پود قرار بگیرند. (مراجعه شود به شکل شماره ۱۲)

شکل ۱۲ - مرحله سوم

آنگاه با استفاده از صابون مدادی با فاصله نیم سانتیمتری از اطراف آینه یک دایره رسم کرده و نخ را از روی دایره و در قسمت مابین خط افقی و عمودی بیرون آورده و مطابق شکل سوزن از

زیر خط عمودی و افقی که نزدیک به قسمت L شکل (کمانهایی که مقابله چهار زاویه قائمه ایجاد شده) که نخ بیرون آورده شد، رد می شود به صورتی که سر سوزن از زیر ادامه نخ عبور کند. (مراجعه شود به شکل شماره ۱۳)

شکل ۱۳- مرحله چهارم

سپس مطابق شکل شماره ۱۴ از فاصله سه چهار میلیمتری از ابتدای نخ که روی کار آورده شد روی دایره سوزن باید به زیر پارچه برد و در محل ابتدای نخ قبلی بیرون آورده شود.

شکل ۱۴- مرحله پنجم

مجددا سوزن از قسمت L شکل باید عبور کند. دایره به چهار قسمت تقسیم شده که هر ربع دایره با زاویه خودش دوخته می شود.

به همین ترتیب دور کار دوخته شده و در آخر نخ از روی محیط دایره به زیر کار برد و گره زده می شود. (مراجعه شود به شکل شماره ۱۵)

شکل ۱۵- مرحله ششم

۸ نحوه تولید محصولات سکه‌دوزی

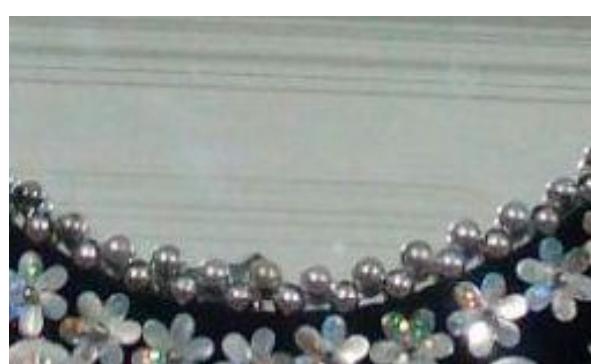
نحوه تولید همه محصولات سکه‌دوزی بجز گپتان^۱، شبیه بهم بوده و فقط شکل ظاهری آنها با هم تفاوت دارد و از چند شکل هندسی متصل به هم تشکیل شده‌اند و ابعادشان نیز به سلیقه صنعتگر قابل تغییر بوده و می‌تواند به درخواست مشتری کوچک یا بزرگ شود.

بطورکلی مراحل تولید محصولات سکه‌دوزی شامل برش الگو، لایه چسبانی و آماده‌سازی زمینه کار، دوخت آرایه‌ها آسترکشی و درصورت نیاز ریشه‌دوزی است. در این بخش برای آشنایی بیشتر روش کار چند محصول رایج به صورت اختصاصی شرح داده می‌شود.

۱-۸ نحوه تولید سکه بته جقه (کشمیری)

ابتدا طرح بته جقه را روی الگو برش زده و اگر لازم باشد وسط آن آینه داشته باشد، ناحیه وسط آن نیز خالی می‌شود. سپس با پارچه محمول و یا پارچه دیگری که برای زمینه انتخاب شده روی الگو پوشانده شده و کمی از لبه پارچه را به پشت کار برگردانه و با چسب یا کوک محکم می‌شود. چون لبه‌های بته جقه قوس دارد باید هر چند سانتی‌متر در بخش‌هایی که به پشت پارچه بر می‌گردد، شیارهایی ایجاد نمود (به اصطلاح چرت بزنیم) تا پارچه به زیبایی گرد و لبه کار بدون چروک باشد.

برای دوختن آرایه‌های تزیینی به روی کار ابتدا می‌توان از حاشیه داخلی بته جقه آغاز نمود. بدینگونه که سوزن را از پشت لبه کار به روی کار داخل کرده و سه عدد مروارید را به سوزن گذاشته و دوباره سوزن را به پارچه فروکرده و یک کوک کوچک زده شود بطوریکه مروارید اول و سوم کنارهم روی زمینه پارچه قرار گرفته و یک مروارید خارج و به سمت درون دایره وسط کار قرار گیرد دوباره سوزن را از پشت پارچه و از درون مروارید سوم به روی کار آورده و از این لحظه دو مروارید دو مروارید به سوزن کرده و تا آخر لبه دوخت انجام می‌شود. (مراجعه شود به شکل شماره ۱۶)

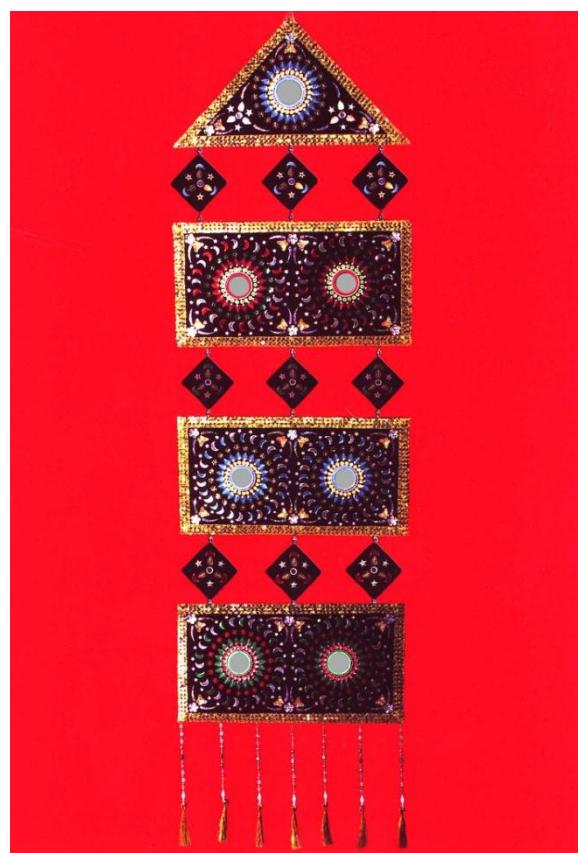
شکل ۱۶- نحوه قرار گیری مروارید ها در حاشیه داخلی

سپس که لبه کار به اتمام رسیده زمان آن است که متن کار با آرایه‌های تزیین دیگر تزیین شود که می‌تواند پولک، سکه، دکمه و دیگر مواد مطرح شده باشد و باید در انتخاب رنگ و اندازه آنها دقیق شده و سعی شود از پولک‌های ریزتر شروع کرده و هرچه به حاشیه خارجی نزدیک می‌شود درشت‌تر شود تا اینکه کل متن کار با تناسب رنگ و مواد اولیه تکمیل و پر شود.

سپس آینه‌ای که قبل از برای وسط کار تهیه شده را بوسیله چسب حرارتی به پشت کار چسبانده و آنگاه باید کارتینی که به شکل الگوی اصل بریده شده از پشت آسترکشی کرده و به پشت رویه اصلی سکه‌دوزی شده بوسیله کوک‌های منظم وصل شود.

۲-۸ سکه یک مثلث و سه مستطیل

ابتدا از مقوا سه مستطیل و یک مثلث متساوی الساقین با قاعده‌ای به اندازه طول مستطیل‌ها برش زده و پارچه زمینه مانند آنچه قبل از شرح داده شد ثابت شود. (مراجعه شود به شکل شماره ۱۷) سپس یراق‌ها را دورتا دور کار به بوسیله کوک زیگزاگ دوخته شود. آنگاه آرایه‌های تزیینی به صورت متقارن روی کار پردوزی شده و پشت کار آسترکشی می‌شود و قطعات فوق با مربع هایی در وسط، که سکه دوزی شده به هم وصل، و در آخر ریشه دوزی انجام می‌شود.

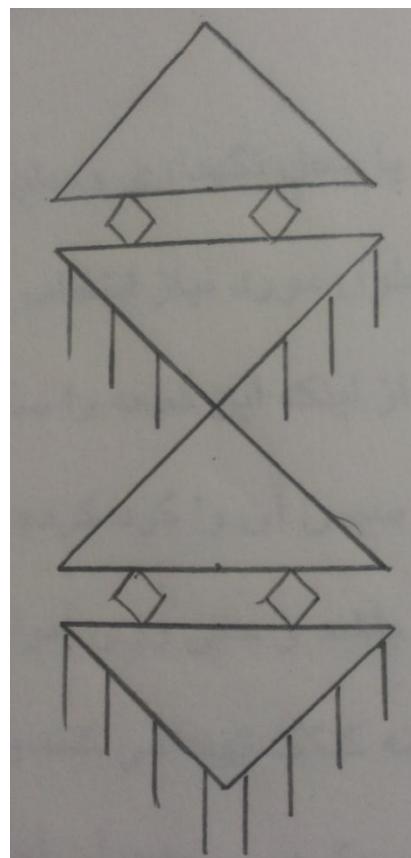
شکل ۱۷- نمونه سکه یک مثلث و سه مستطیل

مثلث این سکه به اضلاع، دو ضلع ۲۶ سانتی‌متر و یک ضلع آن ۳۶ سانتی‌متری برش می‌شود و سه مستطیل آن هم به ابعاد (۱۸ در ۳۶) سانتی‌متر است و شش عدد مربع (8×8) سانتی‌متر برش می‌شود.

یادآوری- چنانچه گفته شد ابعاد محصولات سکه دوزی سلیقه‌ای است و ابعاد ذکر شده صرفاً به عنوان نمونه ذکر می‌شود.

۳-۸ سکه چهار مثلث

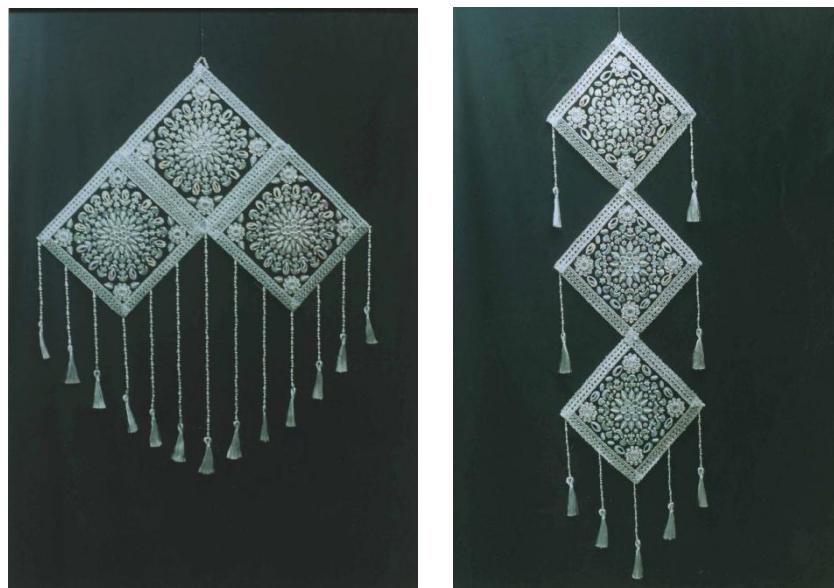
برای دوختن چهار مثلث، زمینه را به شکل مثلث که دو ضلع آن ۲۸ سانتی‌متر و یک ضلع آن ۳۸ سانتی‌متر است و چهار عدد مربع (8×8) سانتی‌متر برش زده، وسط (مرکز) مثلث را مشخص کرده و آینه شماره ۲ دوخته شود. نوار حلقه‌ای را دور آینه دوخته، بعد از آن بوسیله آرایه‌ها پر دوزی می‌شود وقتی مثلث‌های سکه آماده شد، در آخر کار، مربع‌های کوچک و مثلثها مانند طرح خطی زیر به هم وصل و منگوله و ریشه آن نیز دوخته می‌شود. (مراجعه شود به شکل شماره ۱۸)

شکل ۱۸- طرح خطی چهار مثلث

۴-۸ سکه سه لوزی

برای دوخت سکه سه لوزی در اندازه‌های کوچک و بزرگ، اگر سه لوزی بزرگ باشد مقوا به ابعاد سه لوزی یا مربع (20×20) سانتی‌متر و اگر سه لوزی کوچک باشد در ابعاد (15×15) سانتی‌متر برش می‌شود. سپس مانند محصولات قبلی پارچه نصب و روی آن ارایه‌ها نصب می‌شوند آنگاه قطعات آماده شده را بهم وصل کرده که می‌توان به دوشکل زیر بهم متصل کرده و سپس ریشه آن نصب شود. (مراجعه شود به شکل شماره ۱۹)

شکل ۱۹- سه لوزی و نحوه متصل شدن لوزی‌ها به دو شکل

همچنین می‌توان در وسط لوزیها آینه نیز بکار برد و بصورت سه لوزی یا تک لوزی هم به کار برد. (مراجعه شود به شکل شماره ۲۰)

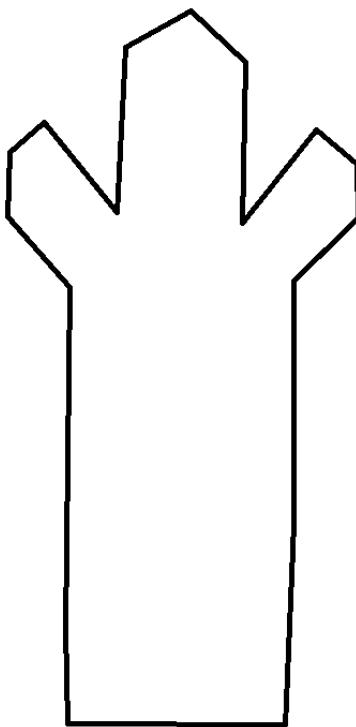
شکل ۲۰- سکه تک لوزی آینه دار

۵-۸ گپتان

این محصول به شکل جیب لباس‌های بانوان بلوج است و به جیب در گویش محلی بلوجستان گپتان نامیده می‌شود.

گپتان از چند قسمت تقسیم شده: بخش بیرونی و یا قاب کار و بخش بعدی، قسمت داخلی کار بوده و بخش سوم ریشه‌های بزرگ و متنوع. که هر بخش جداگانه دوخته می‌شود. همچنان در تولید آن از قطعات الحقی کوچک که جهت تکمیل کار می‌باشند نیز استفاده می‌شود که شامل مربع‌ها و مثلث‌های کوچک و نوارهای تزیین شده است.

در این سکه باید به وسیله اتو پارچه زمینه، پس از اینکه به شکل الگوی داخلی برش زده شد(مراجعه شود به شکل شماره ۲۱) بجای مقوا بر روی لایه چسب خیاطی نصب شود.

شکل ۲۱- طرح خطی قسمت داخلی گپتان

سپس کار دوخت بخش داخلی گپتان را شروع می‌شود. بدین شکل که دو ردیف نوار طلاibi و نقره‌ای به موازات هم در دور کار دوخته، آنگاه تقسیم‌بندی داخل کار انجام شده که بوسیله یراق‌ها، زمینه پارچه بشکل $\times$ درآید. بعد از این دوخت آینه‌های به قطر ۲ تا ۵ سانتی‌متر بصورت قرینه یا متقارن و در درون ضربدرها انجام می‌شود و آنگاه دور آینه‌ها بوسیله برگ‌ها و دیگر آرایه‌ها بصورت متقارن پردازی می‌گردد. بدلیل سنتی بودن این طرح در این بخش، از سکه‌های فلزی و دکمه‌های رنگین بیشتر استفاده می‌شود و همچنین از خرمهره‌های آبی رنگ نیز بهره می‌گیرند.

برای دوخت قسمت قاب دور کار نیز پس از آماده‌سازی زمینه ابتدا دور آن را مانند قسمت مرکزی با یراق دورگیری و کادربندی کرده و در طول قاب به فاصله‌های ده سانتی‌متری آینه‌ها استفاده کرده و بین آنها نیز با آرایه‌ها به شکل نقش‌مایه‌هایی که قبلاً مطرح شد پردازی می‌شود.

سپس این دو قسمت بیرونی و داخلی را بوسیله کوک به هم متصل کرده و پارچه آستری را که باید پارچه‌ای کلفت و محکمی مانند متقابل باشد به اندازه ۵ سانتی‌متر بزرگتر از دور کار برش زده و بوسیله سوزن ته گرد به کار اصلی ثابت گردد و لبه‌های آستر را به داخل تازده و بوسیله نخی به رنگ آستری به پشت کار کوک زده شود.

سپس فضاهای خالی بین دو قسمت داخلی و قاب بوسیله مربع های هفت یا هشت سانتیمتری بصورن اریب پر می گردد. (مراجعه شود به شکل شماره ۲۲)

شکل ۲۲- بخش بین دو قسمت داخلی و قاب گبان که بوسله مربع های کوچک پر شده

پس از الحاق دو بخش اصلی گبان، مثلثهای کوچک با قاعده ده سانتیمتر که دارای زمینه‌ای از پارچه ژرسه و رنگ‌های روشن و مناسب با کل کار است بوسیله آرایه‌ها، تزیین کرده و در زیر قاب کار و در کنار هم دوخته شود.

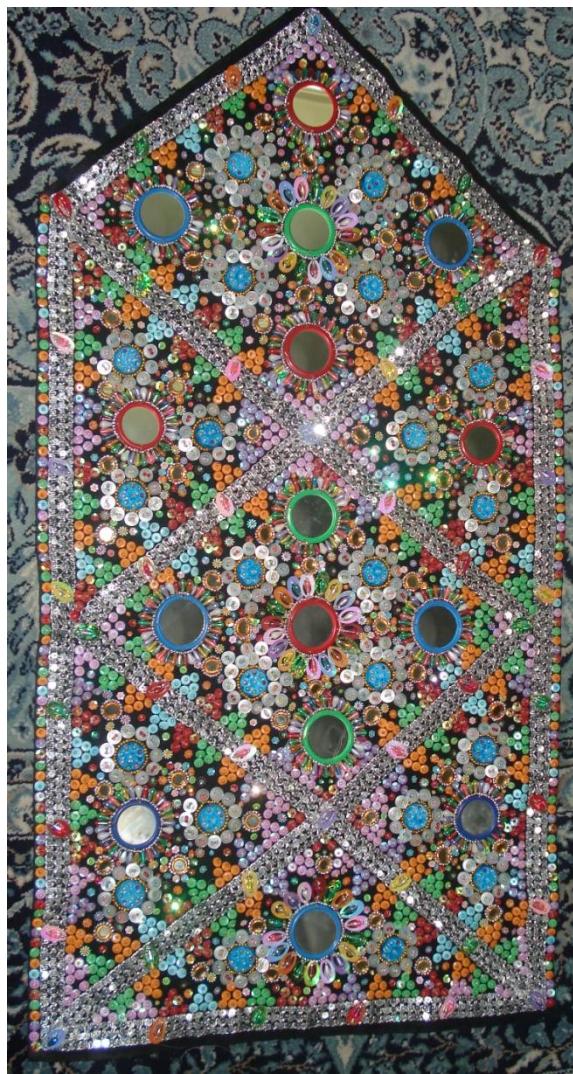
یادآوری- سکه‌دوزی‌هایی که زمینه کار آنها پارچه‌های ساتن و مخمل باشند مرغوب‌تر می‌باشند.

برای بافت ریشه معمولاً از مرواریدهای رنگی شماره ۳ استفاده می‌شود و بافت ریشه‌ها بصورت ضربدری یا لانه زنبوری دوخته می‌شود، بدین صورت که اولین ریشه سمت چپ کار را به طول حدود ۵۰ سانتیمتر مروارید بافته، سپس ریشه دوم را به فاصله ۲ سانتیمتر ریشه اول به ته کار نصب و آنگاه پس از گذاشتن هر ۳ مروارید (بسته به اندازه مروارید) به درون نخ ریشه، این نخ یکبار از مروارید چهارم ریشه سمت چپ که در اینجا ریشه اول می‌باشد عبور داده شود با این کار ریشه‌ها بصورت زیگزاگی در می‌آیند و با کنارهم قرار گرفتن در کنار هم دیگر تبدیل به لوزی‌های کوچک می‌شوند. به همین طریق به صورت سه مروارید در میان ادامه داده و

ریشه‌های دیگر نیز تا پایان عرض پایین کار به همین طریق به هم بافته می‌شود. و در نهایت نیز به ته ریشه‌ها منگوله‌های نخی نصب شود. (مراجعه شود به شکل شماره ۲۳)

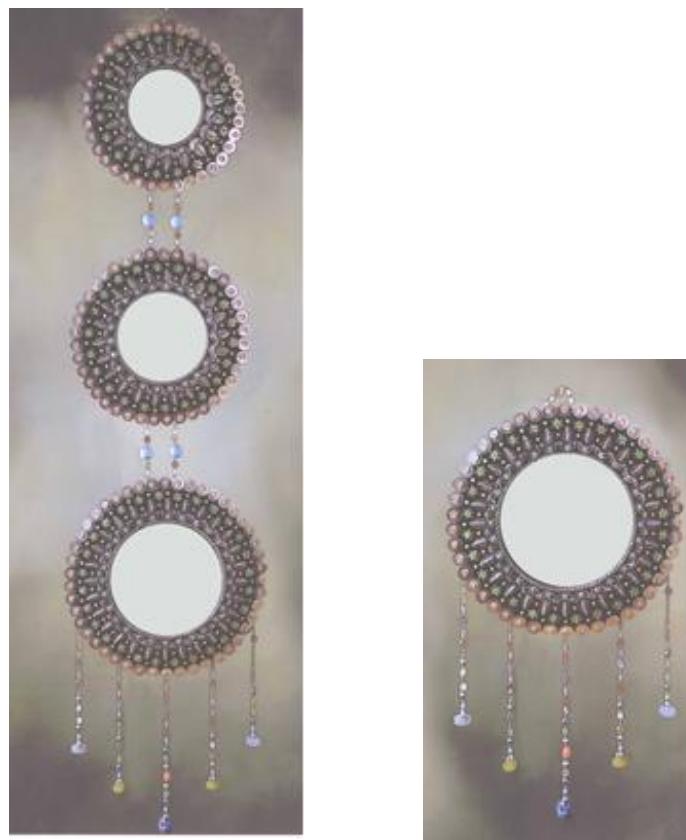
شکل ۲۳ - نمونه گپتان شرح داده شده که از اصیل‌ترین محصولات بلوچ است

شکل ۲۴- نمونه ای دیگر از گیتان که بصورت یک تکه و بدون قاب تولید شده

۶-۸ سکه دوزی آینه در سه اندازه

مقوا و پارچه را در سه اندازه بصورت گرد با قطر ۱۹، ۲۲ و ۲۵ سانتی متر برش زده و از آینه بزرگ به قطر ۱۶ سانتی متر، آینه متوسط به قطر ۱۳ سانتی متر و آینه کوچک به قطر ۱۰ سانتی متر استفاده می شود. طریقه دوخت آن نیز مانند بتوجهه بوده با این تفاوت که شکل کار دایره می باشد. بعد آینه بزرگ، متوسط و کوچک که کامل شدند به ترتیب وصل می شود و در آخر هم آستری پشت آن دوخته می شود. در زیر آینه بزرگ ریشه هایی از مروارید و خرمهره نصب می شود. این آینه ها می توانند به تنها یی نیز به کار برده شود. (مراجعه شود به شکل شماره ۲۵ و ۲۶)

شکل ۲۵- نمونه سکه دوزی سه دایره و تک دایره

شکل ۲۶- سکه دایره در طرح های مختلف و به صورت تکی نیز تولید می شود

۷-۸ سکه محرابی

برای تولید سکه محرابی باید مقوا را به شکل قاب های مختلف که القا کننده طرح محراب است برش زده و پارچه زمینه روی آن دوخته شود. آنگاه پر دوزی انجام می شود. در پایین هم ریشه

وصل شده و آینه را وسط آن قرار داده و سپس پشت کار نیز مانند دیگر محصولات بوسیله کارتون و آستری محکم و تکمیل می‌شود. (مراجعه شود به شکل شماره ۲۷)

شکل ۲۷- نمونه سکه محرابی در دو طرح

۸-۸ محصولات با طرح‌های سنتی

زمینه کار این محصولات معمولاً از پارچه‌ای ضخیم و گاهی از موی بز بوده است و برای تولید و دوخت آرایه‌ها، ابتدا زمینه کار، تقسیم بندی شده و سپس روی آن تزیین می‌شده و در تزیین کار از دکمه‌های فراوان آینه‌های بزرگ، سکه و نوار استفاده شده و در نهایت با ریشه‌های نخی که به آنها منگوله‌های حجمی بافته و تکمیل می‌شود. و معمولاً برای روی تخت خواب تزیین گردن شتر و دیواره‌های سیاه چادرها استفاده می‌گردیده است. البته در حال حاضر نیز در مجموعه‌های سنتی از این محصولات بیش از محصولات جدید استفاده می‌شود. (مراجعه شود به شکل شماره ۲۸ و ۲۹)

شکل ۲۸- سکه‌دوزی قدیمی با ریشه‌های حجیم و آینه‌های متنوع قاب‌دوزی شده

شکل ۲۹- نمونه‌ای دیگر از سکه قدیمی تزیین شده با دکمه فراوان

پیوست الف
(اطلاعاتی)
کتابنامه

- [۱] استاندارد ملی ایران شماره ۲۸ ، نساجی- اندازه گیری چگالی خطی (نمره) نخ به صورت کلاف - روش آزمون.
- [۲] استاندارد ملی ایران شماره ۵۹ ، ویژگی های نخ های خیاطی پنبه ای .
- [۳] استاندارد ملی ایران شماره ۱۷۶ ، نساجی- ثبات رنگ کالاهای نساجی - ثبات رنگ در برابر عرق بدن - روش آزمون.
- [۴] استاندارد ملی ایران شماره ۲۰۴ ، نساجی - ثبات رنگ در برابر مالش- روش آزمون .
- [۵] استاندارد ملی ایران شماره ۶۸۳، نساجی - پارچه های تار و پودی – تعیین تعداد نخ تار و پود - روش آزمون.
- [۶] استاندارد ملی ایران شماره ۷۳۴، ویژگی های پارچه متقال پنبه ای .
- [۷] استاندارد ملی ایران شماره ۱۲۳۵ ، منسوجات- پارچه های پنبه ای سبک- ویژگی ها.
- [۸] استاندارد ملی ایران شماره ۱۴۲۳ ، پارچه های تار و پودی و حلقوی بافت - روش اندازه گیری انحناء و سرکجی .
- [۹] استاندارد ملی ایران شماره ۱۴۲۶ ، ویژگی های پارچه های پنبه ای سبک (پوپلین) .
- [۱۰] استاندارد ملی ایران شماره ۲۶۶۹ ، ویژگی های نخ گلدوزی پنبه ای .
- [۱۱] استاندارد ملی ایران شماره ۳۶۰۶ ، ویژگی های نخ مخلوط اکریلیک ، پشم .
- [۱۲] استاندارد ملی ایران شماره ۸۴۱۷ ، نساجی - روش نمونه برداری از نخ ، الیاف و پارچه- جهت انجام آزمون .
- [۱۳] استاندارد ملی ایران شماره ۱۰۰۷۶ ، نساجی - ثبات رنگ در برابر شستشو با صابون یا صابون و سودا - روش آزمون .

- [۱۴] ابوالحسنی ، زهرا و همکاران ، بررسی سوزن دوزی بلوچ و چاپ باتیک ، دانشگاه سیستان و بلوچستان دانشکده هنر ، (پایان نامه دوره کارشناسی) سال تحصیلی ۱۳۷۷- ۷۸
- [۱۵] دهباشی، فاطمه، استاندارد آموزشی سکه دوزی فنی و حرفه‌ای استان سیستان و بلوچستان.
- [۱۶] کاظمی، صدیقه، آموزش سوزن دوزی های سنتی ایران، چاپ اول، جلد ۱ ، گرگان، انتشارات نوروزی، ۱۳۷۷.
- [۱۷] یاوری، حسین . صنایع دستی روستایی ایران، سازمان صنایع دستی ایران، ۱۳۶۲